XIV. FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA

Kolozsvár, 2009. március 26-27.

KÖZTÉR ÉS KÖZTERÜLETFEJLESZTÉS TENDENCIÁI NAPJAINKBAN

TAMÁS Anna Mária, KOVÁCS-ANDOR Krisztián DLA

Abstract

Discussions on urbanisation have shifted the stress from the building, to the broader built domain, from function to use and operation, from reconstruction to rehabilitation. In these discussions, redefining the role of public place also plays an important part. Today, landscape architecture, creative urban planning, and sustainable growth is playing a bigger and bigger role in urban development. The goal of the creative program is to create new ways of communication. The transformation of public spaces can be realised in many ways. Every instrument that can be used to revive public spaces can give momentum for further change. Creative urban planning attempts to outline a promising picture of sustainable growth. The basis of the idea is that long-term financial growth cannot be based on exploiting our diminishing natural resources nor the conventional reproduction of material goods, but should be the driving force of technological innovations, planning, education, and culture. Today, in the era of environmental crisis, the goal of urban planning must be to sustain the city beyond any doubt, otherwise what we are doing is merely aestheticising, and that is not adequate enough to meet current demands.

Key words:

sustainable growth, creative urban planning, urban development, public space rehabilitation

Összefoglalás

Napjaink urbanisztikai diskurzusaiban megfigyelhető az a tendencia, hogy az épületekről a szélesebb értelemben vett épített környezetre, a funkcióról a használatra és működtetésre, a rekonstrukcióról a rehabilitációra helyeződik át a hangsúly. Mindezekben az elgondolásokban a közterületek szerepének újraértelmezése is központi szerepet játszik. Az újfajta városfejlesztési elképzelésekben egyre nagyobb szerepet kap a tájépítészet, a kreatív várostervezés, és a fenntartható fejlődés. A kreatív program lényege, hogy új kommunikációs felületek keletkezzenek. A köztér-átalakítás sokféle módon képzelhető el. Minden eszköz, ami alkalmas a köztér nyilvános jellegzetességeinek újjáélesztésére, lendületet adhat a további változások elindulásához. Az így megújuló közterületek létrehozása nem merül ki az igények kiszolgálásában, hanem fontos célként fogalmazzák meg azt is, hogy a lakókörnyezetek egyéni karaktert kapjanak, segítsék a lokális jellegzetességek kialakulását és megerősödését, és ennek eredményeképpen kiszélesedjenek a köztérhasználat lehetőségei. A komplex – az esztétikai szempontokat és a köztéri funkciók bővülését is elősegítő – közterület-rehabilitáció a városlakók életminőségének javulása mellett lehetőséget teremt újfajta kötődések kialakítására is. Ma, a környezeti válság korában a várostervezés célja minden kétséget kizáróan a fenntartható város kell, hogy legyen, máskülönben, amit teszünk, pusztán esztétizálás és nem felelhet meg a kor követelményeinek.

Kulcsszavak:

fenntartható fejlődés, kreatív várostervezés, városfejlesztés, közterület rehabilitáció

1. Bevezetés

A „köztér” szó egyszerre jelent a városi épületek által határolt beépítetlen területet és nyilvános teret. A szabad ég alatt levő „üres” területek, az utcák és a terek elsősorban a városban történő mozgás helyei. A közterek ugyanakkor a település szűkebb és tágabb értelemben vett közösségi életének nyilvános helyei is, melyek közül egyesek központi szerepet töltenek be a városi közélet és nyilvánosság működtetésében.

A mindenki által szabadon hozzáférhető, közfunkciókat kiszolgáló helyek lehetőséget kínálnak arra, hogy a városlakók tömegei találkozzanak, megmutatkozzanak. A társadalomtudományok éppen ezért tulajdonítanak fontos szerepet a nyilvános terek vizsgálatának - legyenek azok városi terek, zöldterületek, parkok, megállók, játszóterek, temetők.

2. A köztér, a városi tér

A közterek nem pusztán a város egyik pontjáról a másikra való eljutásunk szempontjából fontosak, hanem fontos szervezői a városi tér megtapasztalásának. A rajtuk való áthaladás vagy a bennük töltött idő során szerzett vizuális élmények, a személyes találkozások és az utcák, terek forгатagában való elvegyülés emlékezeti lenyomatai megteremtik a közterek saját, egyedi hangulatát.

Ahogy a történelmi belváros egymásra rakódott építészeti rétegei, például a szűk sikátorok labirintusa, a tágas piazzák kávéházai együttesen hozzák létre egy mediterrán város képét, ugyanúgy egy város köztereinek mozaikja meghatározza a város egészének hangulatát. A benne található egyedi helyek „szellemei” erősíthetik, de ki is olthatják egymást, miközben létrehozzák a városról rendelkezésre álló benyomások rendszerét. Napjaink urbanisztikai diskurzusaiban megfigyelhető az a tendencia, hogy az épületekről a szélesebb értelemben vett épített környezetre, a funkcióról a használatra és működtetésre, a rekonstrukcióról a rehabilitációra helyeződik át a hangsúly. Mindezekben az elgondolásokban a közterületek szerepének újraértelmezése is központi szerepet játszik. Az újfajta városfejlesztési elképzelésekben egyre nagyobb szerepet kap a tájépítészet, a kreatív várostervezés, és a fenntartható fejlődés. Az elgondolás alapja, hogy hosszabb távon a gazdasági növekedés nem alapulhat az egyre fogyatkozó természeti erőforrások kiaknázásán, a hagyományos materiális javak újratermelésén, hanem annak hajtóerejévé a technológiai innovációnak, a tervezésnek, oktatásnak és a kultúrának kell válnia.

3. A kreatív várostervezés

A kreatív program lényege, hogy új kommunikációs felületek keletkezzenek. A köztér-átalakítás sokféle módon képzelhető el: alternatív szórakozóhelyek kialakítása, új köztéri alkotások elhelyezése, a városi szubkultúrák és a közösségi problémákat felvető művészeti projektek (urban art, public art) támogatása, a városi információs hálózat és médiatér kiterjesztése. Minden eszköz, ami alkalmas a köztér nyilvános jellegzetességeinek újjáélesztésére, lendületet adhat a további változások elindulásához. Az így megújuló közterületek létrehozása nem merül ki az igények kiszolgálásában, hanem fontos cél-

ként fogalmazzák meg azt is, hogy a lakókörnyezetek egyéni karaktert kapjanak, segítsék a lokális jellegzetességek kialakulását és megerősödését, és ennek eredményeképpen kiszélesedjenek a köztérhasználat lehetőségei. A komplex – az esztétikai szempontokat és a köztéri funkciók bővülését is elősegítő – közterület-rehabilitáció a városlakók életminőségének javulása mellett lehetőséget teremt újfajta kötődések kialakítására is.

A város-rehabilitációs törekvések egészen a közelmúltig csak a történeti vagy esztétikai értékekkel rendelkező épületekre irányultak, ahol a közterek csak mint az épületet közvetlenül körülölelő terek jelentek meg, és rehabilitációjuk gyakran kimerült a burkolatok és zöldterületek rendbetételén. A városi centrumoktól távolabb eső, silányabb építészeti minőséggel bíró épületek és az azokat övező közterek pedig még ennél is kevesebb figyelmet kaptak.

Az észak-amerikai és nyugat-európai városrehabilitációs törekvések a 70-80-as évektől kezdődően elsősorban a dezurbanizáció következtében leértékelődő belvárosi, vagy a belvárost övező területek revitalizációját, illetve az ipari városrészek megújítását foglalta magába. A kultúra alapú városfejlesztés a kulturális intézmények létesítésének támogatásával, a kultúrával kapcsolatos gazdasági tevékenységek letelepítésével, a város kulturális decentralizálásán keresztül kelti életre a városrészeket. Mindez a közterek látványos átalakulását hozza magával: az utcák és terek az egyhangú mindennapok helyett az intenzív kulturális fogyasztás, valamint a szórakozás tereivé alakulnak át.

4. Pályázatok

Magyarországon a közelmúltban több helyen is felmerült e korszerű elvek alapján történő közterület- és városfejlesztés igénye, mely egy esetleges előremutató, pozitív fejlődést eredményezhet. Több hazai és nemzetközi építészeti ötlet és tervpályázatot bonyolítottak le hazánkban, ahol nem csupán épületek vagy terek, parkok kialakítása volt a feladat, hanem teljes városközpontok, városrészek megtervezése, fejlesztése.

Szentendrén két, a belvárosi szövetet érintő tervpályázat volt. Az első sorban a történelmi belváros és a Budapest felől érkező főút csomópontjában lévő a '80-as évek óta beépítési tilalom alatt lévő Ulcisia Castra római kori erőd területe. Az utóbbi évtizedekben zárványként létező és méltatlanul elhanyagolt terület fejlesztése komplex megoldásokat kívánt. Egy olyan új kulturális városnegyed megteremtése volt a célunk, amely csomópontot képez a belváros és külsőbb kerületek között, egyszerre tudja az ideérkező turisták és az itt élők igényeit kielégíteni, azzal együtt, hogy a terület egy római kori erőd feltárását és esetleges későbbi bemutatását is magában foglalja. A másik helyi pályázat a Dunakorzó kialakítása volt. A '60-as években az árvízvédelmi töltések megépítésével, magasztásával a korábban vízparti városaink élete végleg elszakadt a víztől, se funkcionális se vizuális kapcsolat nem maradt. A város arculatát meghatározó hiányzó elem, a vízzel való kapcsolatot újbóli kialakítása, visszaállítása volt a fejlesztés legfőbb elve. A Szentendreihez hasonló probléma a Visegrád városközpont kialakítása esetében is fennállt, bár itt egy ennél komplexebb megoldást igényelt a feladat. Nem csak egy Duna parti

terület, hanem egy ezer éves történelmi múlt értelmezése, és egy több évszázada hiányzó városmag, főter kialakítása volt a feladat. A terület tájépítészeti karakterének, morfológiájának megértése, a virtuális-vizuális tengelyek aposztrofálása jelentette számunkra azt a megoldást, amellyel együtt kialakítható egy olyan korszerű építészeti és térrendezési elv, mely méltó Visegrád történelmi hagyományaihoz egyben egyértelmű és tiszta XXI. századi építészetet eredményez.

Szintén nagyobb volumenű város és közterület fejlesztési programot dolgozott ki Pécs, mely 2010 Európa Kulturális Fővárosa lesz. Számos akcióterület és ezen közterületek hálózatának fejlesztése a cél. A pécsi városközpont fejlesztése a történelmi hagyományok tiszteletben tartásán túl eleget kell tegyen az új funkcionális igényeknek. Egy város főtere a városlakók identitástudatának legrepresentatívabb platformja. Ebben az esetben egy korábbi állapot visszaállítása, a térfalak elbontása, és egy egybefüggőbb, kevésbé tagolt főter kialakítása adta a megfelelő építészeti választ. A főterhez közvetlenül kapcsolódó közterület rehabilitáció az EKF városrész közterületeink megújítása. Itt egy olyan új kulturális városnegyed alakul ki, melyben a középületek és közterületek szerves együttműködve egészítik ki egymást.

Az említett munkák közös jellemzője, hogy mindegyik esetében olyan tiszta, logikus, egyszerű választ kerestünk, mely a helyi értékek tiszteletben tartásával hoz létre új, kortárs építészetet. A fejlesztések nem zárványszerűen, hanem az egész városi szöveggel együttműködve hoznak létre egy új középületi, közterületi rendszert.

5. Összegzés

Ma, a környezeti válság korában a várostervezés célja minden kétséget kizáróan a fenntartható város kell, hogy legyen. Máskülönben, amit teszünk, pusztán esztétizálás és nem felelhet meg a kor követelményeinek. Nagyon sok múlik a közlekedési hálózat kialakításán, vissza kell szorítani a motorizációt: tömegközlekedéssel, a városközpontoknak és a területi központoknak kerékpárral és gyalog kényelmesen elérhetőnek kell lenniük. Érdekes, hogy milyen archetipikus metaforákat alkalmazott városaira az emberiség: a régi időkben a kozmosz leképezése volt, Indiában a térrendezés alapja a mandala, Kínában a feng shui, míg az újkori Európában működő gépnek látták. Más modell szerint élő szervezetként kell elképzelnünk. A fenntartható város fogalmához ez utóbbi áll legközelebb: mai szemléletünk szerint a városok születnek, fejlődnek, s ha felborul bennük az energia input és output egyensúlya, meg is halnak. Ennek kivédéséért sokat tehetünk életmódunk tudatos formálásával.

Tamás Anna Mária, doktorandusz; **Kovács-Andor Krisztián DLA**, egyetemi adjunktus
Munkahely: Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Kar, Építész Intézet
Cím: H-7621, Magyarország, Pécs, Rókus utca 2.
Telefon : +36 20 924 8002, +36 70 36 444 58
E-mail: anima@witch.pmmf.hu; k-andor@witch.pmmk.pte.hu